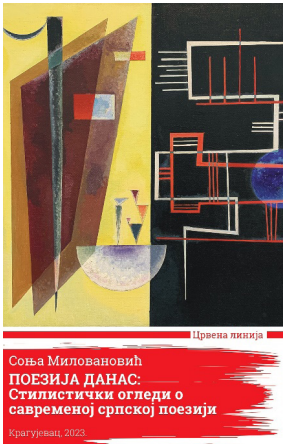

Тихомир Брајовић

ТРАГАЊЕ ЗА ИНТЕГРАЛНИМ МЕТОДОМ

(Соња Миловановић: *Поезија данас: стилистички огледи о савременој српској поезији*, ФИЛУМ, Крагујевац, 2023)

Попут претходне две (*Текстеме као стилске доминанте у њесништву Новице Тагића*, 2020; *Стил као свети гела*, 2020), и најновија књига Соње Миловановић обележена је стилистичким истраживањима савремене српске поезије. Већ само по себи то је вредно пажње, будући да проучавање поезије није проминентно књижевнаучно опредељење код нас, баш као ни у свету. Овој чињеници ваља додати запажање да бављење песничством није изразито популарно ни у шире схваћеним оквирима саме стилистике, која је више окренута начелним проблемима или пак истраживању прозног израза, и која при томе – да куриозитет буде потпун – припада оном реду дисциплина што су последњих деценија добрим делом и саме стављене у други план инвазивним деловањем постструктуралистичких, постколонијалних, културолошких и

осталих актуелних приступа.

Ауторкино занимање за исти белетристички модус, период и научну визуру указује се у том контексту као израз истраживачке посвећености која иде мимо опортуних могућности избора. Мислећи и пишући у извесном смислу против струје, С. Миловановић још у првим два књигама изражава, међутим, релационо засновано и у много чему разложно уверење да се „у стилистику ’уливају’ и друга хуманистичка сазнања”, односно да је сам стил „место на које се сви истраживачи враћају, или тачније – од којег сви полазе”. И као што белодано показује седам огледа увршћених у колекцију *Поезија данас*, то уверење брани се *стилистичком текстом*, приступом који – у односу на *линвостилистику* као специјалистичку и уз то дедуктивно оријентисану визуру – у први план ставља непосредно књижевно-језичко бивство лирске поезије, у смислу индуктивно постављеног разумевања стилских особености писца и/или дела.

Но, овакав приступ представља тек најочигледнији израз још далекосежнијег опредељења које у крајњем исходу пледира за садејство у изучавању лингвистичких и литерарних аспеката песничког текста. У основи, он заправо означава реафирмацију изворно схваћеног места и значаја стилистике као дисциплине која, сходно свом предмету, може да буде драгоцен медијатор између лингвистике и науке

о књижевности, али већ дуго у научној пракси није тако третирана. „У распону на који се прилазило сваком појединачном песнику тежили смо да његов стилски поступак сагледамо што је могуће обухватније”, бележи у том смислу Соња Миловановић у кратком уводу своје књиге, изражавајући схватање о томе да „стил подразумева уједињеност форме и садржине песничког дела” (стр. 6). Ако се „форма” традицијски односи на обликотворно-конструктивне чиниоце песме (језик, стих, строфа, жанр, прозоидија, версификација итд.), треба казати да оно што је именовано као „садржина” овде обухвата разнолике моменте лирски представљеног човековог света (емотивност, мисаоност, наративност, идејност, сликовитост итд.). А да је заиста тако, показује списак коришћене литературе на завршетку сваког огледа, у ком осим језикословних фигурирају и наслови из области књижевне теорије, херменеутике, филозофије, антропологије...

Поезија данас, дакле, читаоцу нуди резултате језички и стилски профилисаног проучавања песничких творевина које се не зауставља на лингвистички лимитираном третману књижевног текста, још и данас преовлађујућем у стилистици, већ иде преко граница еснафски изолованог приступа, тежећи разумевању „егзистенцијалног као кључног и основног начела поезије” (5). Другачије казано, то значи да се у текстовима сабраним у овој књизи као телеолошка потка афирмише оно чега се превише често клонила доктринарно фундирана лингвистика – схваћена у смислу научно „објективне” продукције специјалистички атомизованих резултата – а то је приближавање стилистике и херменеутике, знања о језику и разумевања онога због чега је језик уметнички упослен, а што неизбежно залази у подручје негзактног и хуманистички широког поимања.

Ваља приметити да је Соња Миловановић још у уводном делу своје књиге о песништву Новице Тадића наговестила овакво усмерење, с тим што је оно било интонирано као потреба за превладавањем јазга између књижевне критике и лингвистике у корист приступа који „подједнако укључује и структурно-семантички и поетско-стилски аспект у анализи песничког текста”. Већ тада је употребљена синтагма „интегралистички метод”, која имплицитно фигурира у наслову следеће колекције, *Стил као свешћ дела*, што значи да се у стилу огледа све оно што дело собом носи, а која може да важи и за оно што као истраживачка и списатељска интенција дејствује у новој збирци огледа. Треба казати да је реч о методу који није непознат, будући да се, и онда кад није тако означен, на овај или онај начин појављује код неких од пионира лингвистички интонираног проучавања књижевности (нпр. Р. Јакобсон, Л. Шпицер, Ј. Тињанов, В. Кајзер, Ј. М. Лотман), али је доцније скрајнут под упливом специјалистичких и крос-дисциплинарних, односно екстралингвистичких или екстралитерарних тенденција друге половине прошлог столећа.

Једна од транспарентних последица претходно предоченог стицаја околности јесте својеврсна нееластичност и/или неапликативност постојеће теоријске апаратуре која интегралистички опредељеном проучаваоцу стоји на располагању. Тражећи методолошки подесне теоријске „алатке”, С. Миловановић стога у монографији о песништву Новице Тадића посеже за тековинама совјетске, односно руске стилистике, тежећи да имплементира дисперзивно дефинисан појам/катоорију „текстеме” као „надреченичне целине” која је „комполитна и одређује се сврсисходном секвенцом”,

у распону од „микротекстеме” до „макротекстеме”, да би убрзо констатовала да она као таква коинцидира с појмовима текста, периоде, делом и тзв. говорних жанрова (Бахтин), а затим се приклонила готово здраворазумском закључку да у опусу аутора Руџа и Пошукача „текстема представља песму као минималну текстуралну и поетичку јединицу”. У новој књизи то, између осталог, за последицу има лапидарну констатацију да „за текстему као надреченичну целину још увек не постоји јасна и конзистентна дефиниција” (12), уз пратећу опаску да се управо у текстима, ма колико била неухватљива, обједињују планови „унутрашње” и „спољашње” структуре текста (13).

Онда кад се пак одмиче од покушаја схоластички ортодоксне имплементације теорија/метода и њихових средстава, као, рецимо, у тексту о Миљковићевој песми „Узалуд је будим” из претходне књиге, истичући да се неће служити „доследним тумачењем 'реда по ред' [метод Б. Поповића – Т. Б.], већ уочавањем одређених чворних места и стихова-кључева”, при томе „имајући у виду целину текста, њену структуру, вербални и мисаони поредак”, Соња Миловановић отвара, чини нам се, заиста плодотворан простор сопственом приступу, не само стилистички него и херменеутички продуктивних увида који померају досадашња разумевања дела.

У текстовима увршћеним у најновију књигу ауторка се, осим песништвом Новице Тадића, које – чини се – (п)остаје њено магистрално поље интересовања, бави и лириком Бранислава Петровића, Матије Бећковића, Тање Крагујевић, Николе Вујчића, Војислава Карановића и Ане Ристовић. Делови опуса и појединачни наслови поменутих песника различитих генерација и поетичких опредељења третирају су при томе, у складу с уводним знацима, стилистички профилисаним анализом појединих аспеката егзистенцијалних манифестација и/или доживљаја, као што су усамљеност, глад, временитост, писање/језичност као животна гестуралност...

Увек праћене увидима у досадашњу рецепцију, те пажљиво изведене анализе заправо циљају већ поменута „чворна места” микро или макро структура као стилистички и херменеутички релевантне моменте. Тако оглед под насловом „Експресивност песничког текста Бранислава Петровића” у свом средишту има „промену песничког погледа на свет” током два кључна стваралачка периода, с тежиштем на унутарњем следу кретања „до интроспективног погледа, ка сопству, и егзистенцијалног тренутка када се *ми* и *ја* стапају” (11). Као и у монографији о Тадићу, и овде начелно опредељење за „текстемски” засновано тумачење на херменеутички носећим местима, чини се, уступа пред појмовно-терминолошки еластичнијим дискурсом (нпр. анализом граматичких категорија темпоралности, са закључком да „[у] том је стапању времена и језгро експресивности песме, па тиме и емоционалне обременености лексема са значењем осећања”, итд., 22).

Врстан пример целисходности оваквог приступа доноси – очекивано, могло би се казати – оглед о мотивско-тематском комплексу глади у поезији Новице Тадића. У њему је проблем детекције граница „текстема” остављен по страни зарад усредсређивања на интерно нијансирану креативну динамику, а она – између осталог – сведочи о томе да у делу аутора *Оићене кокоши* и других запажених наслова „напуштањем претежно гротескног сликања света није напуштен и гротескни дух стварности, као што ни изразитијим присуством молитвеног није нестала 'неодређена страва' коју песнички субјект осећа у додиру са светом” (32–33). Посежући за

различитим књижевно-филозофским реперима, од Платона, преко Раблеа и Кјеркегора, па до Бахтина и Емила Сиорана, С. Миловановић потом минуциозно истражује песников хорибилни имагинаријум, коментаришући и тумачећи именована, лексичке и семантичке варијанте, једнако као и метаморфозе лирскога „ја” и његових вербалних испољавања, у распону од метафизичке па све до социјално критичке интонације, стижући најпосле и до „глади” за слободом као донекле изненађујућег, али заправо закономерног израза ове окрутнo доследне песничке пустиловине.

Сличан пут следе и остали текстови у збирци. Тако у огледу о Бећковићевој поеми „Кад дођеш у било који град” ауторка, логично, полази од семантике глагола „доћи”, идући у прецизној лингвостилистичкој анализи затим од „физичке представе” до „унутрашње драматизације времена” (57), односно до језички и реторски поткрепљеног увида у то да је фигуративни смисао кретања овде „самоосвешћење сопственог животног пута”, те да је „егзистенцијални моменат као криза сопства заплет поеме и уједно њен климакс” (64). Један од најинструктивнијих момената тумачења песничке збирке *Хлеб од ружа* Тање Крагујевић доноси, с друге стране, уочавање лингвистичке улоге „месних парцелата” или сегмената и „просторних локализација”, који у констелацији с другим граматичким категоријама и поетским сижеима у крајњој линији сугеришу „став о месту поезије у друштву” (71), али и још далекосежнији закључак да „синтакса песме као тело песме, представа је [...] разједињене јединствености бића самог текста” (74).

Несумњив истраживачки слух за особености модерно писане поезије ауторка књиге *Поезија данас* показује у огледу о збирци *Дисање* Николе Вујчића, и то тако што путем истраживања „лајтмотивских речи или варијације одређених исказа” детектује и стилистички распознатљиве модалитете испољавања „егзистенцијалног као аутопоетичког” (84), а пишући о поетском вокабулару Војислава Карановића она се научно транспарентно приближава феномену граничности „као онтолошкој, епистемолошкој, егзистенцијалној и поетичко-стилској константи његове поезије” (102). Ако можда не интерпретативни, онда вероватно методолошки профилисан врхунац ове прогресивне сублимације стилистичког разумевања поезије представља завршни оглед о улози „осећавања” у песништву Ане Ристовић, заснован на „поетској функцији” језика једнако колико и на „тихом, поступном *трансферу осећања*” као инструменту визије света који се сагледава, спознаје и доживљава” (124).

Крећући од језичке експресије као конвенционалног предмета лингвистике текста и окончавајући у емпатичности као њеном неконвенционалном одредишту, експликативно-аргументацијски поступак *Поезије данас* тако уверљиво и сугестивно описује хеуристички лук од стилистике до херменеутике, сведочећи о томе да се у оквиру ове традицијски успостављене, неретко и традиционално практиковане филолошке дисциплине, и данас може тежити иновацији. Њену ауторку сасвим извесно тек чекају озбиљни, пре свега теоријски изазови у потрази за прижељкиваним интегралним методом. Резултати које, скупа с претходним насловима, ова књига испоставља читаоцима данас и овде, у простору непосредног изучавања савремене српске поезије већ, међутим, уверљиво легитимишу оправданост тог заиста интригантног подухвата те његову могућу ваљаност за овдашњу науку о књижевности и проширење њених методолошких и интерпретативних хоризоната.